

A BÖLCSŐ ÉS A KÖRNYÉKE

Képek egy székely falu mai életéből

Írta: TAMÁSI ÁRON

Sighisoaránál új világ kezdődik.

Sok falusi cipekedik az odorheui vonat felé, amelyben csobogni kezd a székely beszéd. Vidáman és színesen csobog, mintha nem a bajlátott föld kezdődne, hanem a vadvirágos paradicsom. A szavak ízét és zamatát csak nyalintom, hogy az étvágyam otthonra épen megmaradjon.

Másfél óra múlva hosszan fűtyül a vonat. Legényesen kezd, aztán egyre öregszik a fűtty, majd végelgyengülésben meghal. Így jelzi, hogy vége van itt, ebben a székely anyavárosban, a vonatvilágnak. A sinek megszakadnak s fel a Hargitáig vagy a Nyikó-völgyén Praidig már csak szekerek zörögnek vagy gyalogosok bandukolnak, 50-60 kilométeres távolságra. Egy kicsit keserű dolog ez. Keserű, hogy ennyire elhanyagoltak minket már a boldog időkben. De bizonyára csak figyelemből tették: azért, hogy ártatlanok maradjunk.

Muló dolog azonban a keserűség, mert ahogy kiszállok a vonatból, már csak a szívemben táncol valami és a szemem keresgél. Meg is látom mingyárt a szekeret, amelyet előmbe küldtek a faluból. Egy szürke és egy pej a szekér rudja mellett herseggeti a szénát. De nemsokára már úgy zörgetik a hamuszürke felhők alatt a szekeret, mintha lakodalomba mennének. Vállamra kanyarítom a pokrócot, a kalapot a szemembe rántom s mintha csak ezt várták volna a mogorva felhők is, egyszerre kibomlanak és hullani kezd belőlük a hó.

Mire elérjük a falut, már úgy ülök a szekéren, mint egy hóember. Az emberek mégis tudják, hogy kinek a szeme csillog ki a havas kalap alól. S itt már lépésben döcög a szekér, végig a falun, bent a völgyben, ahol a Nyikó mellett kanyarog az út, hosszan a hosszú falun. Aztán felbukkan a ház, amelyben születtem. Ahogy meglátom zsindeleyes havas tetejét, különös izgalom fog el. Fáj bennem az öröm és nem tudom, hogy leszökjem-e a szekérről, vagy rajta maradjak.

A kapu nyitva van és rossz állapotban csüng a kerítés mellett. Mégse bánom most a kaput, mert édesanyámat pillantom meg. Ott áll a ház bójárata előtt. Kiseb, mint valaha. Talán azért, hogy emiatt is jobban lehessen szeretni. Szép csizma van a lábán és fekete ruhát öltött, mintha vasárnap volna. Kicsi fehér zsebkenődöt tart a kezében, amely mintha ölelésre indulna, amikor meglát. Aztán mégis visszaengedi és úgy néz, mintha királyt hozott volna a szekér.

Amogy havason átölelem és hallom, hogy sir.

*

Este a puha lámpafény alatt, mind együtt vagyunk: édesanyám és a kilencvenéves Sári nanyó, az öcsém és három leánytestvérem, s az ő gyermekeik valami kilencen. Két leányka a főszereplő: Ilonka és Magdó. Ilonka az öcsémé, Magdó a hugomé. Mind a kettő három esztendő. Ilonka barna és a szeme humcut. Az anyja kedvesen biztatja illedelemre:

— Eredj hamar és csókolj kezet Áron bácsinak! — mondja.

— Gyere hamar! — mondom én is, mire csakugyan megindul a leányka, ügyesen parolát csap a tenyerembe, aztán megfordítja a kezemet és rácuppant egy csókot. Hamar az ölembe kapom és barátkozom én is, hiszen sohasem láttuk még az életben egymást.

— Tán nem ismeresz? — kérdem.

— Hogyne volna úgy, mikor maga Áron bácsi! — feleli a gyermek.

— S hát még mit tudsz rólam?

— Azt, hogy nekem pogácsát hozott.

— S kit szeretsz a legjobban?

— Magát! — mondja gondolkozás nélkül.

Felemelem a mutató ujjamat és enyhén megmozgatom:

— Vigyázz, mert megmondom anyádnak és apádnak, hogy engem szeretsz a legjobban.

Ilonka hányiveti mozdulatot tesz és így szól:

— En nem bánom, ha meg is mondja, mert apám s anyám ugyis tudják, hogy őket is a legjobban szeretem.

Jobban megnézem ezt a háromesztendős leánykát, akiben minden benne van már, ami a világban szükséges: okosság, önzés és diplomácia. Gondolom, egy másik próbát is teszek véle: felemelem a kanapéra és az ablakon keresztül megmutatom neki a holdat.

— Hát az mi? — kérdem.

— Hát a nap! — mondja.

— S azt te honnét tudod?

— Azt mindenki tudja.

— S hát a holdat ismered-e? — puhatolom tőle.

— Óh, mit kérdez! — néz rám oktató szemekkel Ilonka: — hiszen ez a nap a hold, mert éjjel úgy nevezik.

Azzal leugrik a padról, odaszalad az anyjához és azt mondja neki halkán:

— Édesanyám, Áron bácsi mindenit kitudakolt!

Ilonka után a Magdó mutatóványa következik. Eppen olyan, mint kicsi korában a hugom: arany haja van és süt a két nagy szeme, mint a kifényesített dió. Őt is kézcsoókra buzdítja az anyja, de a gyermek elfogódottan vonakodik. Ilonka csak nézi a dolgot, de aztán rászól a háromesztendős rokonra és barátnőre:

— Lódulj, Magdó!

A parancs használ, mert Magdó is odajön hozzám és megtisztel egy parolával.

— Vigasztaljad Áron bácsit! — biztatja tovább az anyja.

Hamarjában nem tudom, hogy miért kéne vigasztani engem, de aztán kioktatnak és azt mondják, hogy hajtsam a tenyerembe a fejemet és tegyek úgy, mintha nagyon busulnék valamiért. Ugy teszek, ahogy mondják. S akkor Magdó átöleli a nyakamat és édes mennyei hangon vagy mint egy lágyszavú galamb, így szól:

— Édes kicsidóm...

Melegen nevetnek mindnyájan rajta, majd beáll a csend. Ugy ülünk a régi fészekben, mint ismét összebujt madarak. Megtelik ki nem mondott szavainkkal a szoba, amely olyan most, mint egy óriási hangszer vagy mint egy ősforrás, amelynek vizén keresztül tündérek énekelnek.

Ezt érzem éppen, amikor öcsém arra biztatja Ilonkát és Magdót, hogy énekeljenek valamit. A leánykák kuncognak, majd egymásra néznek s végül összefognak. De az ének nem akar menni sehogy.

— Üljetek a bölcsőbe s úgy! — mondja nekik az öcsém.

A két leányka beléül a bölcsőbe, amelyben én is feküdtem valaha. Itt újból egymásra néznek, hogy egyszerre mozdíthassák a bölcsőt. El is indítják sikeresen a rengetést s ahogy ritmusban reng a bölcső, ők is megtalálják az ének-ösvényt s a sárgalábú gólyáról dalolnak.

Ahogy megilletődve hallgatom őket, egyszerre az jut eszembe, hogy

majd titkon én is beléülök a bölcsőbe, hátha magam is jobban tudok úgy dalolni a nagy magyar családnak.

*

Másnap egy öreg gazda látogatott meg, kinek a felesége bábaasszony a faluban. Nagy illendőséggel az egészségem után kérdezősködik és hálát ad az Istennek, hogy hazajöttem.

— Tán nincs valami baj, Anti bácsi? — kérdem.

— Baj nincs — mondja.

Később mégis elhúzza a zsebéből egy könyvet, ideadja nekem és így szól:

— Ezt a feleségemnek küldték, mivelhogy bábaasszony a feleségem. S van ott benne valami rejtély, ott valahol hától, s azt mondja a könyv, hogy aki jól kitalálja azt a rejtélyt, annak egy hőmérőt adnak tiszta ingyen. Nekünk pedig jó volna az a hőmérő, mivelhogy a feleségem bábaasszony.

Ahogy kinyitom a könyvet, odahajlik ő is, majd rámutat egy keresztretjtvényre.

— Hát ez már meg van fejtve! — mondom.

— Akkor a másik — helyesbbiti Anti bácsi.

S csakugyan: a következő oldalon ott van egy másik keresztretjtvény, amelynek a kockái üresek még. Átfutom hamar s hát látom, hogy valami népszerű orvosi füzet ez s ahhoz mérve a keresztretjtvény is orvosi ismereteket kíván. Megvakarom a fejemet, mert a helyzet az, hogy csődbe kerültem, hiszen még civil keresztretjtvényt sem fejtettem soha, hát még ilyen szaktudományit!

— Ezt inkább orvos tudná — mondom Anti bácsinak.

— Orvos ugy-e — szól ő vissza s mind a ketten érezzük, hogy jobb lett volna, ha az orvosi pályát választottam volna. De Anti bácsi belátja hamar a szorultságot s nem erőlteti a dolgot. Pedig a hőmérőt már nagyon megszerette, mert bucsuzkodás után szomorúan jegyzi meg:

— Akkor a hőmérőnek jót adott az Isten!

Ahogy elmegy és én magamra maradok, egy pennát pillantok meg, ami ott hever az asztalon. Egyszerre forró gondolat villan meg a fejemben, felemelem a pennát és szinte felkiáltok az üres szobában:

— Íme, itt a hőmérő, a lázas és vajudó faluban!

Egy hét múlva ott állok az országuton, a falusi szövetkezet előtt. Korán van még, csak most keltek fel a hegyek és az emberek. A mezőkön paradicsomi színek ragyognak s olyan a levegő is, mintha erdei forrásokból özönlött volna elé.

Az autóbuszt várom, amely Praid és Odorheiu között jár. A szövetkezet ajtaja nyitva van és várja a pénzt. Néha jön egy-egy gyermek és gyufát vásárol vagy egy pakli dohányt az apjának a napi munka mellé. Egy magos, öregedő férfi is jön errefelé az uton. Lassan lépked, jobbra-balra jól megnézi az udvarokat, a házakat s a munkára készülődést. Nagy vigyázattal hozza magával a tekintélyt, amely nem a pénzen alapul, hanem a multon és némileg azon, hogy a politikában véleményét szerkesztett magának.

Egy déci pálinkát rendel és éhomra megissza. Megtörli a bajuszát, egy kissé kiveti a hasát is, aztán szemlélődve tekint körül. Látszik rajta, hogy szívesen ejtene szót a politikáról, ha volna kivel. Ott volnék én, az igaz, de én nem vagyok politikát beszélő fajta. Ígyhát csak annyit kérdez:

— A taxit várja-e?

— Azt.

Utána ismét nem szól. Tartja a tekintélyt, mert a nagyobb gazdák közül való, a felső rétegből.

— Maguknak még megjárja, van miből élni — mondom neki.

Kínosan nevet, de mielőtt válaszolna valamit, egy fiatalabb ember érkezik oda, amolyan harmincötös, ki háborúnak csak a legvégét kóstolta meg.

— Gyere, gyere! — kiáltja az öreg. — Ne sétálj, mint egy páva.

— Hát mért ne sétáljak? — kérdi a másik. — Nem kerül pénzbe.

— Nem, likadjon meg a fületek.

— Hát maga mért haragszik?

— Én azért, mert igazatok lett — feleli az öreg.

A fiatalabb férfiú sejti már, hogy miről van szó. A szegénység szabadságával nevet, miközben csillognak a szemei.

— Hát emlékszel-e — kesereg az öreg. — Emlékszel-e, hogy amikor hazajöttetek a fogságból, akkor örökösen csak azt hirdették, hogy: egyenlőség, mindenütt csak egyenlőség. Hát most bételt a szavatok, mert mind egyenlők lettünk, csakhogy nem felfelé, hanem lefelé!

— Ez már így van — szól a fiatal és kacag.

— Nem felfelé, hanem lefelé! — mondja megegyeszer a nagygazda, s az ujjai ökölbe szorúlnak. Ugy zug és morajlik benne a keserőség, hogy ahhozléve andalító muzsikának hallatszik a zaj, amellyel megérkezik a szövetkezet elé a praidi autóbusz.

*

Napszállta idején ott andalgok az országuton, a falu felett. Mindent eláraszt a kibomló tavasz: patakja csörgedezik az ut két oldalán, fűje zsendül, rügyei fakadnak, madarai cikáznak, levegője pezsdit, szellője csiklint.

Még azt a két bozontos lovacskát is báránynak látom, amelyik szekeret dőcögtet szembe velem.

— Jó napot, Mihály bácsi! — köszönök rá a gazdára, aki a szekéren ülve egyformán lógatja a fejét és a lábát. Az öreg megállítja a lovakat, rámnéz és időbe telik, amíg megismer. De akkor örömben és a kevés italtól, ami valahogy mégis kijutott neki, olyant rikót, mint a tavaszi rigó.

— Hol járt? — kérdem.

— Hát a városban, benn Odorheiun.

— Fát vitt?

— Azt, mocskot. Mert annyit kaptam érte, mintha mocskot vittem volna.

Leveszi rossz fekete kalapját s olyan most ritkás és csapzott hajával, mintha hosszú táncot hagyott volna abba, amit keserűségében lejtett. Azt beszéli, hogy idézést kapott a bíróságra s hogy ne menjen egészen üresen, egyjárást bevitt egy szekerecske fát is. Annyi pénzt kapott a fáért, amiből egy véka búzát s egy véka törökbúzát tudott venni, de a bíróságon viszont annyi büntetést kapott, hogy abból tizenkét véka búzát tudott volna venni.

— S mért büntették meg? — kérdem.

— Egy csaptató miatt — mondja.

Amit ő csaptatónak nevez, az karomvastagságú husáng, amivel lecsaptatják a megrakott szekeret, hogy ne hulljon el a fa.

— Ugy történt — beszéli Mihály bácsi, hogy a minap elmentem az erdőbe egy kicsi tüzelő fáért. Meg is raktam valahogy száraz ágakkal a

szekeret s aztán levágtam a csaptatónak valót. Igende az erdő-detektív kimeszelte a levágást s feljelentett az erdészeti hivatalban.

— Hát nem a magáéból vágta a csaptatót?

— De onnét! — feleli az öreg. — Nem az volt a hiba, hanem az, hogy engedély nélkül vágtam. Azért lett ilyen kicsi a büntetés, mert a magaméból vágtam.

Ugy oktat az érvényben levő erdei tudományban, mint egy gyermeket. Elmondja, hogy minden likra törvény van most, de legkivált az erdőre, mert abból él most a nép egyedül. Buzát és törökbuzát a háznak, zabot a lónak és a majorságnak, petróleumot a lámpának és dohányt a pipásnak csak abból lehet venni, mert egyéb kereset nincsen. Viszont kérvényt kell írni és béterjeszteni, ha fát akar levágni az ember, de a kérvény pénzbe kerül, mert románul kell megírni és időbe is kerül.

— Elég szigorú világ van — mondom.

— A szegény ember számára még annál is szigorúbb — feleli.

Aztán kezét fog, s mint egy töredelmes gyónás után, lehajtott fejjel visszaül a szekérére.

Amint utána nézek, látom, hogy a kalapját verdesi a szekér oldalához. Bizonyára vagy a port veri ki belőle, vagy pedig újból a véleményét jelzi erről a világról. Nemcsak a maga véleményét, hanem a jó gazdákét is, akik vele együtt a második réteget képviselik ebben a faluban.

*

Mulik az idő s egy pénteki napon, kora délután, szomorúan harangoznak. Egy asszony halt meg, aki az ölében tartott volt engemet, amikor a pap ezelőtt negyven esztendővel reámöntötte a keresztvizet. Természetes tehát, hogy este elmegyek a virrasztóba, végső tisztességet adni neki, keresztfiuj kegyelettel.

Az uccafelöli szobában van felravalozva az öregasszony. Feketébe oltóztatva úgy fekszik, mintha szigorú királynő lett volna, amíg élt. A szoba tömötten teli van emberekkel, akik virrasztó énekeket zengenek. Jórészt asszonyok, padokon ülnek, hosszan és kétoldalt a ravatal mellett. Döbbenetesek ezek a feketekendős arcok, így zordan és mereven, a sárga lámpafényben.

Az uccafelöli szobában van felravalozva az öregasszony. Feketébe oltóztatva úgy fekszik, mintha szigorú királynő lett volna, amíg élt. A szoba tömötten teli van emberekkel, akik virrasztó énekeket zengenek. Jórészt asszonyok, padokon ülnek, hosszan és kétoldalt a ravatal mellett. Döbbenetesek ezek a feketekendős arcok, így zordan és mereven, a sárga lámpafényben.

En is ott ülök valami tíz percig a keresztanyám lábainál. Elmondok egy rövid imádságot és az idő többi részét gondolkozásban töltöm. Ugy érzem, hogy az idegeimre lassankint fekete zuzmora rakódik rá. Aztán, a fekete terüvel, kimegyek az udvarra, hogy a szellőben és a csillagok alatt az Isten arca után tekintsek.

Férfiak gyűlnek mellém. F fiatalok és öregek. Egy kis oldalszobából ereszkednek ki és nagy üveget köröznek maguk mögött. Pálinka van a nagy üvegben. Reám is elköszönik a torozó italt. Csendes nyugalmat kívánok jó keresztanyámnak és kortyintok az üvegből.

Mellettem egy idősebb férfiú áll. Az ingén és a harisnyáján látszik, hogy szénégető ember. Megvicsorgatja a fogát, majd ökölbeszorított nagy kezével döngeti valósággal a fejét. Feketén és szörnyű darabosan ömlik belőle a szó. A cudar világot szidja, amelyben már úgy is megdög-

lik a szegényember, ha mindennap reggeltől estig dolgozik. Nem lehet pénzt keresni! Nem lehet élni! Nincs becsülete már a munkának. Csak a pénznek van becsülete és annak, akinek pénze van, ha gazember is az a valakii!

— Hol égeti a szenet? — kérdem.

Az öreg csak a fogát vicsoritja és az öklét rázza. Egész teste vonaglik a felháborodásban s úgy tajtékzik az agya, hogy nem is tud felelni a kérdésekre. Egy másik ember magyarázza meg, hogy vannak, akik erdőt vesznek, a törvény korlátozásai miatt nagyon drágán. Az erdőt levágják, vagy levágtatják, a fát felhasogatják, kiégetik szénnek s ezt a szenet ott a helyszínen eladják szekeres embereknek. Az ilyen szekeres emberek pedig messze vidékekre hordják, hogy valamiképpen el tudhassák adni.

Efféle szekeres az öreg is, kinek olyan borzasztó és keserves két ökle van.

Sokszor már nem is kap készpénzt a szénért, hanem hitelbe lerakja. Ha ezt nem akarja megtenni, akkor úgy vesztegeti el a szenet, hogy a keresetből nem tud hazahozni semmit. Nagy a verseny is, mert a jó szénfogyasztó helyeket tanult kereskedők szállották meg, akik tömegeesen és olcsón vásárolják össze a szenet s a falusi szénhordót, aki két lovát és magát egészen Mediasig kinozza, valósággal legázolják.

S mialatt ezt beszél nekem az ember, özvegyen maradt keresztapám elborulva tántorog ki a halottas házból. Nem részeg pedig, hiszen inni sem tudott nagy fájdalomában. Senkihez nem szól az öreg, hanem az istállóba megy egyenesen. Utána eredünk, hogy vigyázzunk reá. Amikor megtaláljuk, már a lóva nyakába borulva zokog, mint egy öreg oroszlán. Mind ott álunk az istálló ajtajában és megesve nézzük a gyászoló férfit.

Csak a szénhordó öreg székel áll az udvar közepén.

Ó a harmadik réteg a faluban.

A csillagok remegnek felette.

*

A temetés után néhány nappal, esti időben, eljön hozzám a nagybátyám és azt találja ki, hogy menjünk el és igyunk meg egy kicsi bort. Tudom jól, mennyire félős dolog, ha a székel ember egy kicsi bort akar meginni, de a kedvét mégsem akarom rontani az öregnek.

— Menjünk hát sebesen! — mondom neki.

Rokoni szeretettel baktatunk a sötétben.

— S hol isszuk meg? — kérdem feleutján.

— A szövetkezetben — feleli, — mert egyebütt nem árulnak italt.

Hát ez is furcsa dolog, gondolom magamban, hiszen ennekelőtte négy-öt korcsma volt a faluban s mindegyik meg tudott valahogy élni. Most csak egy van s az is ott, ahol a cipőfűzőt és a lámpabelet, a kalapácsot és a légyfogót árulják.

Ilyen lealázó sorsra jutott a bor.

Node nem baj, majd megisszuk ott is azt a kicsi bort valahogy. Kedves ember a boltos, kerit nekünk egy alkalmatosságot hozzá. S mendegeünk is hiba nélkül a sötétben, de a nagybátyám a szövetkezet előtt hirtelen megtorpan és így szól:

— Hát ez bé van zárva!

Tényleg bé van zárva.

Az öreg nem akarja hagyni magát, hanem békerül a kapun a házba, hátha valahogy meg tudná keríteni a boltost.

— Végleg baj van — mondja, amikor visszajön.
 Szótlanul állunk, mint egy sivatagban.
 — Milyen nap van ma? — kérdem.
 — Szombat.
 — S hány óra van?
 Ugy kilenc.
 Sehol nem jár egy ember. Sehol nem kél egy hang.
 A fáradt és árva faluban egyformán alszik ember és bor.

A TÁRSADALOMTUDOMÁNY ALAPFOGALMAI

Irta: HORT DEZSŐ

„...a general diffusion of social intelligence“. Ch. A. Ellwood

Az angol nyelvű mottó, mely *Charles A. Ellwood*, amerikai társadalomtudós egyik könyvéből való, szabad fordításban és logikus szabotossággal azt az óhajt jelenti, mely mind egyetemesebbé és mind nagyobb erejűvé válik a szerencsés, mert mindig újra ujló „Uj Világ“-ban: *Több és egyre több társadalomtudományi műveltséget!*

Ellwood e könyve: *Social Problems — A Sociology*: *Szociális Problémák — Egy Szociológia*, már címében is program, az amerikai új szellemiség programja, mely a társadalom újjáalakulását a társadalom tényleges megismerése alapján kíséri meg s amely az Unió számtalan szociológiai tanszékén hirdeti, ennek megfelelően, a társadalomtudományi műveltség elsősorú fontosságát és a közvélemény teljes helyeslése mellett írhatja le ezt a mondatot: „Minden joggal megállapíthatjuk, hogy nincs fontosabb tennivaló mai világunkban, mint a tudományos szociológusé.“

Hol van ettől a valóban új, ifju és ifjító szellemtől a mi öreg s a jelek szerint sajnós, egyre jobban meg is csontosodó Európánk?

Pedig — bármily hihetetlennek lássék is első pillanatra — a tudatos gondolkodás társadalomtudományi elemekkel kezdődik.

Költők és gondolkodók már akkor is nagy és fokozódó figyelemmel fordulnak az emberi együttélés: a „társadalom“ jelenségei felé, amikor még semmit vagy alig valamit tudnak a testi világ: a „természet“ dolgairól és változásairól. Plato például még azt hiszi, hogy a föld a gömbalakú mindenség középpontjában áll s hogy a világlélek az eszmék s a tettek között foglal helyet; Aristoteles természetismerete sem magasabb jellegű. A platói állam- és törvénytan, az aristotelesi etika és politika viszont már olyan felismeréseket tartalmaz, amelyeket voltaképp máig sem haladott meg a gondolkodás. 1628-ig, mikor William Harwey felfedezte, nem ismerte még az ember az állati szervezet vérkeringését s a föld napköri keringéséről szóló kopernikuszi tétel 1616-tól a XVIII. század közepéig indexen állt. Mig az emberi psziché alapelemeiről, az ember társadalmi elhelyezkedéséről és szociális céljairól már a fiatal Egyház is olyan művet fogadott elismert igazságai közé, mint Szent Ágoston Istenállama.

Ma épp fordított a viszony. A mai természettudomány beláthatatlan méretű. Módszeres biztosságának hatalmát mi sem bizonyítja jobban mint az a tény, hogy pontosan ismeri az anyagi világ 92 eleme